

Υποκειμενική ευημερία και αξίες των Ευρωπαίων πολιτών: μια ανάλυση της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας

*Βασίλειος Ισχυρλής**

Περίληψη

Σε αυτήν την εργασία αναλύονται δεδομένα από την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (ΕΚΕ), με σκοπό να εξεταστεί η υποκειμενική ευημερία (ΥΕ) και η συσχέτισή της με τις ανθρώπινες αξίες, όπως εκτιμούνται και καταγράφονται στην παραπάνω έρευνα. Χρησιμοποιείται η κλίμακα αξιών του Schwarz, η οποία όπως παρουσιάζεται στην ΕΚΕ, περιέχει δέκα τύπους αξιών και είκοσι μία ερωτήσεις. Πραγματοποιήθηκε στατιστική ανάλυση των δεδομένων της ΕΚΕ, για να διερευνηθεί αν οι παραπάνω αξίες συσχετίζονται και σε ποιο βαθμό με την ΥΕ των συμμετεχόντων στην έρευνα. Η διαχρονική εξέλιξη των αξιών και της ΥΕ, επίσης εξετάστηκε και προέκυψε ότι οι αξίες που προσφέρουν ασφάλεια και δύναμη, σχετίζονται πλέον θετικά με την ΥΕ.

Λέξεις κλειδιά: Υποκειμενική ευημερία, Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα, Αξίες, Κλίμακα αξιών

* Δρ. Στατιστικής

1. Εισαγωγή

Οι αξίες είναι κανόνες που ρυθμίζουν και μπορούν να εξηγήσουν τη δράση και τη συμπεριφορά των ανθρώπων σε πολλά κοινωνικά ζητήματα. Πιο απλά, οι αξίες προσδιορίζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε και εκτιμούμε την πραγματικότητα και τις αποφάσεις που παίρνουμε στη ζωή.

Οι ανθρώπινες αξίες, όπως εκτιμούνται ξεχωριστά από κάθε άνθρωπο, θεωρούνται πολύ σημαντικές για τις επιστήμες της κοινωνιολογίας και της ψυχολογίας, καθώς διαμορφώνουν και εξηγούν πολλές πτυχές της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Schwarz, 1992). Έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές έρευνες, οι οποίες με τη μορφή ερωτηματολογίων, προσπαθούν να ανιχνεύσουν τις αξίες αυτές και πόση σημασία κάθε ξεχωριστό άτομο αποδίδει σε αυτές (π.χ. Schwarz, 1994; Fontaine και Schwarz 1998; Schwarz, 1999). Γενικά είναι διαπιστωμένο ότι οι άνθρωποι δίνουν σημασία σε όλες τις αξίες, όπως αυτές έχουν κατηγοριοποιηθεί σε δέκα τύπους (βλ. Πίνακα 1) από τον Schwarz (1992), και η μόνη κατηγορία που συνήθως γίνεται αποδέκτης λιγότερης σημασίας, είναι η δύναμη. Συμπερασματικά, οι άνθρωποι θεωρούν σημαντικές όλες τις υπόλοιπες αξίες, οι οποίες αποτυπώνουν χαρακτηριστικά που μπορούν να θεωρηθούν περισσότερο "ανθρώπινα", καθώς εκφράζουν την επιθυμία των ατόμων να εντάσσονται ομαλά στο περιβάλλον τους (κοινωνικό, πολιτισμικό, οικονομικό κλπ), και τις επικρατούσες συνθήκες ζωής τους.

Σε αυτήν την εργασία εξετάζονται οι συσχετίσεις των αξιών με την υποκειμενική ευημερία (ΥΕ) των ατόμων, όπως αυτή εκφράζεται με δύο ερωτήσεις που διατυπώνονται στην ΕΚΕ. Ανάλογες προσπάθειες έχουν γίνει και από άλλους ερευνητές και αρκετές από αυτές αναφέρονται αναλυτικά στο άρθρο των Sortheix et al. (2017). Τα δεδομένα που αναλύονται στην παρούσα έρευνα είναι πιο πρόσφατα, καθώς αντλούν στοιχεία από τον τελευταίο γύρο της ΕΚΕ και επίσης εξετάζουν και τις δύο διαστάσεις της υποκειμενικής ευημερίας (ΥΕ), την "ικανοποίηση από τη ζωή" (ΙΖ), αλλά και το "πόσο ευτυχισμένο δηλώνει το άτομο ότι είναι" (ΕΧ). Γίνεται επίσης προσπάθεια να ερευνηθεί αν υπάρχουν διαφορές στην εξέλιξη των αξιών, διαχρονικά, δηλαδή αν αυτές διαφοροποιούνται όταν αλλάζει η χρονική περίοδος που ερευνούνται.

Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψε ότι η σημασία που δίνουν οι άνθρωποι στις αξίες, έχει ίσως μετατοπιστεί σε αξίες που προσφέρουν μεγαλύτερη ασφάλεια, ίσως λόγω του ανασφαλούς περιβάλλοντος και επίσης διαπιστώθηκε ότι η επιλογή αυτών των αξιών, συσχετίζεται με περισσότερη ευημερία, κάτι που αντιτίθεται σε μια αρχική θεωρητική προσέγγιση, για το ποιες αξίες είναι υγιείς.

2. Θεωρητικό υπόβαθρο

2.1. Αξίες

Κατά την άποψη του Kluckhohn (1951), η αξία είναι μια σύλληψη του επιθυμητού που επηρεάζει την επιλογή των διαθέσιμων τρόπων, των μέσων και της δράσης. Επιπλέον, κατά τον Heider (1958) η αξία είναι μια αντίληψη, η οποία είναι χαρακτηριστική ενός ατόμου ή μιας ομάδας που την θεωρεί επιθυμητή και επηρεάζει την επιλογή από τις διαθέσιμες λειτουργίες, τα μέσα και τις τελικές ενέργειες. Παράλληλα ο Hutcheon (1972) τονίζει ότι οι αξίες δεν είναι ιδανικά, πρότυπα ή υιοθετημένες πεποιθήσεις για το «καλό» αλλά λειτουργικά κριτήρια για δράση. Άλλος ερευνητής (Rokeach, 1973) ανέφερε ότι η αξία είναι μια διαρκής πεποίθηση ότι ένας συγκεκριμένος τρόπος συμπεριφοράς ή κατάσταση ύπαρξης, είναι προσωπικά ή κοινωνικά επιθυμητός, έναντι κάποιας άλλης συμπεριφοράς ή κάποιου άλλης κατάστασης ύπαρξης. Οι αξίες λοιπόν κατέχουν σημαντικό ρόλο, καθώς αφενός είναι νοητικές αναπαραστάσεις των ατομικών αναγκών και επιθυμιών του ατόμου, αλλά αφετέρου είναι και απαιτήσεις της ίδιας της κοινωνίας (Grube et al., 1994). Οι προσωπικές αξίες αναφέρονται ως γενικοί σκοποί, τους οποίους οι άνθρωποι αναγνωρίζουν ως σημαντικούς και δημιουργούν καθοδηγητικές αρχές στη ζωή τους (Schwarz, 1992), σύμφωνα με τις οποίες κατευθύνουν και αξιολογούν συμπεριφορές, άτομα και γεγονότα (Schwartz, 1999), καθώς αυτό που διακρίνει μία αξία από μία άλλη είναι το είδος του στόχου ή τα κίνητρα που αυτή εκφράζει. Συνεπώς, λόγω των παραπάνω χαρακτηριστικών τους, οι αξίες μπορούν να αποδειχθούν πολύ σημαντικές στην προσπάθεια διερεύνησης και εξήγησης της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Allport, 1961).

Στην θεωρία του ο Schwartz (1992; 2005) δημιούργησε ένα εννοιολογικό προσδιορισμό των αξιών, όπου επίσης διατυπώνει τα βασικά χαρακτηριστικά τους, τα οποία είναι: αποτελούν αρχές ή πεποιθήσεις, αναφέρονται σε επιθυμητούς

στόχους, προϋπάρχουν των δράσεων και καταστάσεων, αποτελούν πρότυπα ή κριτήρια, αξιολογούνται με βάση τη σπουδαιότητα που δίνει το άτομο σε κάθε μία από αυτές και αυτή η σπουδαιότητα λειτουργεί ως κατευθυντήρια αρχή της συμπεριφοράς του.

Οι ερευνητές προκειμένου να κατανοήσουν και να προβλέψουν την συμπεριφορά του ατόμου, δίνουν έμφαση στη σπουδαιότητα που έχει κάθε αξία για το άτομο. Η προσέγγιση αυτή προέρχεται από την ανάγκη και την επιθυμία για γνώση και κατανόηση της πολυπλοκότητας της έννοιας των αξιών. Στην κοινωνιολογία οι αξίες εξυπηρετούν μια βασική λειτουργία, την άμβλυνση της σύγκρουσης μεταξύ ατομικών και συλλογικών συμφερόντων, επιτρέποντας έτσι στα άτομα μιας κοινωνίας να συνεργάζονται ώστε να εκπληρώνουν τις επιθυμίες και τους στόχους τους.

Βασικός σκοπός των ερευνητών δεν είναι να διαπιστώσουν ποιες αξίες είναι καλύτερες από τις άλλες, αλλά προσπαθούν να ανακαλύψουν ποιες αξίες υποστηρίζονται από τα άτομα και πώς οι πεποιθήσεις τους παρακινούν τη συμπεριφορά τους. Σημαντικές λοιπόν μελέτες έχουν γίνει από τους Parsons (1951), Sagin και Schwartz (2000), Veroff κ.α. (1984), αλλά και από τους Weeks και Kahle (1990).

Αν και οι αξίες μοιάζουν με γνωρίσματα της προσωπικότητας, όσον αφορά τη σταθερότητα στο χρόνο και στις περιστάσεις, αφορούν σε σκοπούς, αποτυπώνονται σε ιεραρχία προτεραιοτήτων και έχουν ισχυρή αξιολογική φόρτιση (Carraja κ.α., 2006). Έχει επίσης αναφερθεί ότι οι αξίες διαφέρουν από τις στάσεις και τα ενδιαφέροντα του ατόμου, καθώς είναι σταθερές στον χρόνο και συνδέονται με το γνωστικό σύστημα του ατόμου (Rokeach, 1973).

2.1.1. Οι προτάσεις του Schwarz- το μοντέλο των 10 παγκόσμιων τύπων αξιών

Το μοντέλο τύπων των αξιών το οποίο πρότεινε ο Schwarz, περιλαμβάνει χαρακτηριστικές ατομιστικές και συλλογικές αξίες, οι οποίες αποτυπώνουν αντιλήψεις, κίνητρα, και δημιουργούν πρότυπα και κριτήρια τα οποία οι άνθρωποι χρησιμοποιούν για να επιλέξουν ανάλογες πράξεις, πολιτικές, γεγονότα ή άλλους ανθρώπους με τους οποίους θέλουν να συναναστραφούν. Η "Θεωρία των βασικών αξιών", όπως διαφορετικά ονομάζεται, ορίζει τις αξίες ως επιθυμητούς, εφαρμοζόμενους σε διάφορες καταστάσεις στόχους, που ποικίλουν σε σημασία και λειτουργούν ως επικρατούσες αρχές στη ζωή των ανθρώπων. Το κύριο

χαρακτηριστικό που ξεχωρίζει τις αξίες μεταξύ τους είναι ο τύπος του κινήτρου επίτευξης στόχων που εκφράζουν. Ο Schwarz (1992) έχει ξεχωρίσει δέκα αξίες που είναι οι βασικές και προέκυψαν από τρεις κινητήριες ανάγκες του ανθρώπου: ατομικές ανάγκες των βιολογικών οργανισμών, συνθήκες για συντονισμένη κοινωνική αλληλεπίδραση, και ανάγκες για επιβίωση και ευημερία των ομάδων.

Ακολουθεί μια πιο λεπτομερής περιγραφή των δέκα τύπων αξιών και του βασικού κινήτρου-σκοπού κάθε τύπου:

1. Αυτοπροσδιορισμό, με σκοπό την επίτευξη ανεξαρτησίας σκέψης-πράξης, τη δυνατότητα επιλογής και εξερεύνησης, τη δημιουργικότητα.
2. Παρώθηση, με στόχο την κάλυψη αναγκών για τη διατήρηση της ενεργητικότητας, τη διέγερση, και την ποικιλία.
3. Ηδονή, με στόχο την ευχαρίστηση.
4. Επίδοση, με στόχο την επιτυχία σε δραστηριότητες που εξασφαλίζουν κοινωνική αναγνώριση.
5. Ισχύς, με στόχο την απόκτηση γοήτρου, κυριαρχίας, κοινωνικής δύναμης.
6. Ασφάλεια, με κίνητρο την επίτευξη αρμονίας, σταθερότητας, ασφάλεια, για το ίδιο το άτομο, τις διαπροσωπικές σχέσεις τους και την κοινωνία στην οποία εντάσσεται.
7. Συμμόρφωση, με στόχο την αναστολή βλαπτικών για τους σημαίνοντες άλλων ορμών, η οποία απαιτεί αυτοκυριαρχία, ευγένεια, υπακοή, σεβασμό των γονέων κλπ.
8. Παράδοση, με σκοπό την προστασία του πολιτιστικού, εθνικού ή κοινωνικού συνόλου στο οποίο εντάσσεται το άτομο, που επιτυγχάνεται με το σεβασμό της παράδοσης, των εθίμων, των αξιών, του θρησκειώματος, των συμβόλων της χώρας του.
9. Φιλανθρωπία, με κίνητρο την πρόνοια του ατόμου για στενά συσχετιζόμενους συγγενείς, φίλους, συνεργάτες του, η οποία προϋποθέτει τιμιότητα, υπευθυνότητα, αληθινή φιλία, προσφορά.
10. Παγκοσμιότητα, με κίνητρο την πρόνοια για το ευρύτερο περιβάλλον του ατόμου, που απαιτεί έμφαση στη δικαιοσύνη, την ισότητα, ειρήνη, προστασία του περιβάλλοντος, αρμονία.

Το μοντέλο αυτό των δέκα βασικών αξιών, που έχει διατυπωθεί από τον Schwarz, έχει ενσωματώσει χαρακτηριστικά που έχουν όλες οι κουλτούρες παγκοσμίως και έχει ελεγχθεί σε διαπολιτισμικές έρευνες σε περισσότερα από 200 δείγματα και σε

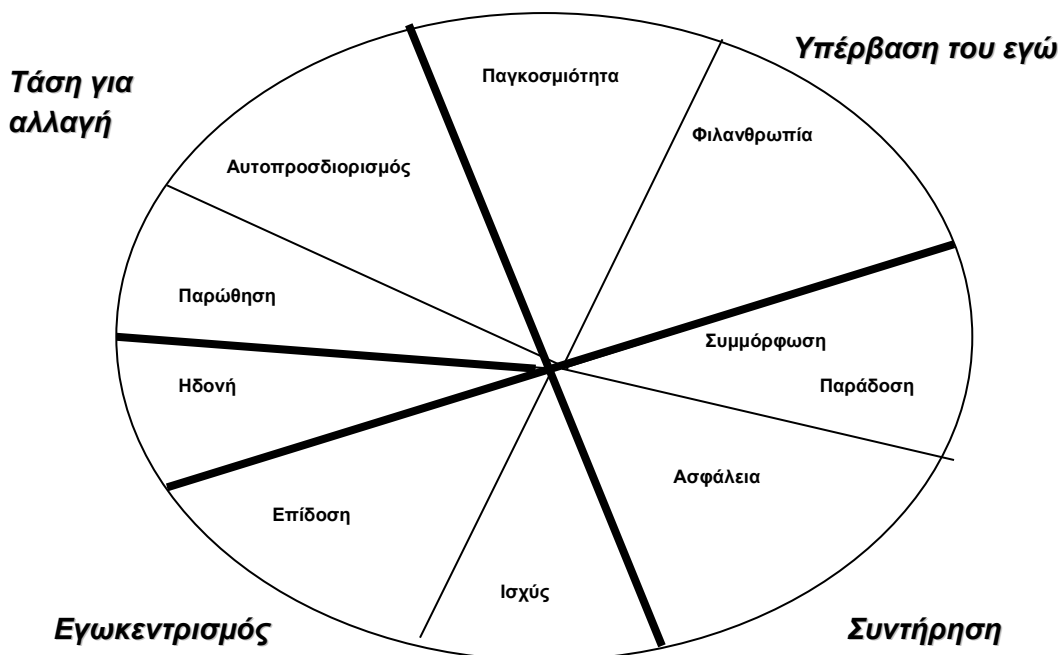
πάνω από 60 χώρες (Schwartz, 1992, 1994; Schwartz και Sagiv, 2000), όπου και υπήρχαν σαφείς ενδείξεις για τη διακριτότητα των δέκα τύπων αξιών και της δομής των σχέσεων μεταξύ των τύπων.

Επιπλέον, οι προτεραιότητες των αξιών, όπως μετρήθηκαν με την κλίμακα αξιών του Schwartz, έχουν δείξει ότι υπάρχει ουσιαστική και προβλέψιμη σχέση με τις στάσεις, τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας και τη συμπεριφορά (Fontaine και Schwartz, 1996; Schwartz, 1992,1994; Sagiv και Schwartz, 1995; Schwartz και Bardi, 2001).

Εκτός από την παράθεση των δέκα βασικών αξιών, η ίδια θεωρία παρουσιάζει και μια δομημένη μορφή των αξιών, η οποία περιέχει τις δυναμικές σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ τους. Έτσι παρατίθεται το παρακάτω σχήμα το οποίο έχει τέσσερις πυλώνες για τις αξίες, οι οποίοι εξετάζονται σε δύο διαστάσεις: η μία είναι η “Υπέρβαση του εγώ” εναντίον του “Εγωκεντρισμού” και η δεύτερη η “Τάση για αλλαγή” εναντίον του “Συντηρητισμού”. Η τοποθέτηση των αξιών σε κύκλο, αντιπροσωπεύει τη συνοχή των κινήτρων των ανθρώπων. Αν δύο αξίες βρίσκονται σε κοντινή απόσταση μέσα στον κύκλο, τόσο πιο κοινά είναι τα κίνητρά τους. Ακολουθεί το Σχήμα 1, που περιέχει το παραπάνω περιγραφέν μοτίβο.

ΣΧΗΜΑ 1

Θεωρητικό μοντέλο των σχέσεων μεταξύ των δέκα τύπων των αξιών (Schwarz, 1992)

2.1.2. Υγιείς και μη-υγιείς αξίες (σχέση αξιών με ευημερία)

Οι Bilsky & Schwarz (1994) ήταν οι πρώτοι ψυχολόγοι που αναγνώρισαν τη διάκριση των αξιών σε υγιείς και ανθυγιεινές. Βασιζόμενοι στον Maslow (1943) και στον Rockeach(1973), διατύπωσαν την άποψη ότι οι υγιείς αξίες είναι γνωστικές διατυπώσεις-εκφράσεις των αναγκών για ανάπτυξη του ανθρώπου και οι ανθυγιεινές είναι γνωστικές διατυπώσεις ελαττωματικών αναγκών. Καθόρισαν έτσι ότι αξίες σχετικές με τις ανάγκες της ανάπτυξης (δηλαδή υγιείς) είναι αυτές της παρώθησης, του αυτοπροσδιορισμού, της παγκοσμιότητας, της φιλανθρωπίας και της επίτευξης (οι οποίες όταν ακολουθούνται, οδηγούν στο να δίνεται ακόμη περισσότερη σημασία σε αυτές). Από την άλλη, μη-υγιεινές καθορίστηκαν οι αξίες της ασφάλειας, της δύναμης και της συμμόρφωσης. Είχαν προηγηθεί άλλες εργασίες (Staub, 1979), όπου κοινωνικές συμπεριφορές που ωφελούν τους άλλους ή ευεργετούν το ίδιο το άτομο, χαρακτηρίστηκαν ως θετικά προσανατολισμένες.

Η θεωρία του αυτοπροσδιορισμού, όπως έχει διαμορφωθεί από τους Deci και Ryan, (1995) και Ryan και Deci (2000), συνδέει επίσης την ευημερία του ανθρώπου με την ικανοποίηση έμφυτων ψυχολογικών αναγκών και καθορίζει τρεις ανάγκες, η ικανοποίηση των οποίων, προωθεί την ευημερία. Οι ανάγκες αυτές είναι: αυτονομία, ικανότητα, και σύνδεση με κοινωνικό περιβάλλον, οι οποίες μετασχηματίζονται σε εγγενείς σκοπούς αυτοπραγμάτωσης στόχων ή σε αξίες. Οι αντίστοιχες αξίες της θεωρίας του Schwartz με τις παραπάνω ανάγκες, είναι: η αυτονομία με τον αυτό-προσδιορισμό, η ικανότητα με την επίτευξη, και η σύνδεση με το κοινωνικό περιβάλλον με τη φιλανθρωπία και την παγκοσμιότητα (Sagiv και Schwartz, 2000). Η θεωρία του αυτό-προσδιορισμού καθορίζει επίσης εξωγενείς στόχους που προκύπτουν από την ανάγκη της απόκτησης αποδοχής, επιδοκιμασίας και θαυμασμού των άλλων ανθρώπων και της αποφυγής της κοινωνικής κατακραυγής ή απομόνωσης (π.χ. οικονομική επιτυχία, δημοφιλία, κοινωνική καταξίωση). Οι αξίες του Schwartz που είναι παράλληλες με αυτούς τους εξωγενείς στόχους, περιλαμβάνουν την ασφάλεια, συμμόρφωση, δύναμη και ίσως την παράδοση.

Οι Sagiv και Schwartz (2000) παρέθεσαν τρεις μηχανισμούς μέσω των οποίων οι αξίες και η υποκειμενική ευημερία (ΥΕ) μπορούν να συσχετιστούν. Πρώτον, η αναζήτηση υγιών αξιών μπορεί να οδηγήσει σε αντιλήψεις (π.χ. οι άνθρωποι είναι καλοί), στάσεις (π.χ., ανοχή), ή συμπεριφορές (π.χ., βοήθεια σε άλλους), οι οποίες με τη σειρά τους αυξάνουν την ευημερία. Αντιστρόφως, επιδιώκοντας ανθυγιεινές αξίες,

μπορεί να οδηγηθούμε σε αντιλήψεις (π.χ. οι άνθρωποι είναι απειλή), στάσεις (π.χ. μη ανοχή), ή συμπεριφορές (π.χ. αποφυγή άλλων), οι οποίες υπονομεύουν την ευημερία. Δεύτερον, η επιδίωξη υγιών αξιών μπορεί να οδηγήσει απευθείας σε ευημερία γιατί ικανοποιεί εγγενείς και ανάγκες αυτοπραγμάτωσης. Αντιθέτως, η επιδίωξη μη-υγιεινών αξιών δεν ικανοποιεί εγγενείς ανάγκες και μπορεί να απαιτεί αγχωτικές ενέργειες για την προστασία του εγώ. Ένας τρίτος μηχανισμός αναφέρει την αντίστροφη πορεία, δηλαδή ότι το επίπεδο της ΥΕ επηρεάζει την προτεραιότητα των αξιών. Άνθρωποι που αισθάνονται ασφαλείς και ικανοποιημένοι από τη ζωή, έχουν τις συναισθηματικές και γνωστικές πηγές για να αναζητήσουν αυτονομία και δράση, να νοιαστούν για την ευημερία των άλλων, την κοινωνία ή το περιβάλλον. Άνθρωποι που αισθάνονται ανασφαλείς, δίνουν έμφαση σε αξίες των οποίων η πραγματοποίηση υπόσχεται μεγαλύτερη ασφάλεια, βεβαιότητα, συμμόρφωση, απαλλαγή από το άγχος, προσκόλληση στην παράδοση και τέλος περισσότερη δύναμη.

Με βάση τα προαναφερθέντα και την κατηγοριοποίηση των τύπων αξιών σε υγιείς και μη-υγιείς, αναφέρονται οι δύο αυτές κατηγορίες και οι αξίες που περιλαμβάνουν.

- Υγιείς: Οι αξίες του αυτοπροσδιορισμού (π.χ., αυτονομία, ανεξαρτησία), φιλανθρωπία (π.χ., υπευθυνότητα), της επίτευξης, της παρώθησης, και της παγκοσμιότητας, θεωρούνται υγιείς γιατί συσχετίζονται θετικά με την ευημερία (Jensen & Bergin, 1988).
- Μη-υγιείς: Οι αξίες που έχουν αρνητική συσχέτιση με ψυχολογικές εκφάνσεις του ατόμου, είναι η συμμόρφωση, η παράδοση, η ασφάλεια και η ισχύς.

Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενες έρευνες (Schwartz, 1992, 1994, Schwartz και Bilsky, 1987; 1990), η ηδονή θεωρείται ότι δε μπορεί να αξιολογηθεί για τη συσχέτισή της με την ευημερία και θεωρείται ουδέτερη αξία.

Σε έρευνα των Romanuyk κ.α., (2016), η οποία όμως απευθυνόταν μόνο σε φοιτητές, έχει αναφερθεί ότι η ικανοποίηση από τη ζωή συσχετίζεται θετικά με την ισχύ και αρνητικά με την ασφάλεια, τη συμμόρφωση, τη φιλανθρωπία, την παγκοσμιότητα και την παράδοση.

Οι Schwarz και Sortheix (2018) καταγράφουν στην εργασία τους αρκετές έρευνες, οι οποίες αναφέρουν τις συσχετίσεις μεταξύ ΥΕ και τύπων αξιών. Από τις έρευνες που αναφέρονται, παρατηρείται ότι τα δείγματα είναι συνήθως φοιτητές, μερικές έρευνες αφορούν αρκετά παλιότερη χρονική περίοδο και η ικανοποίηση από τη ζωή

και η ευτυχία μετριοούνται μερικές φορές ξεχωριστά. Επίσης βλέπουμε ότι ορισμένες αξίες έχουν άλλοτε θετική και άλλοτε αρνητική συσχέτιση με την υποκειμενική ευημερία. Παρόλα αυτά, αυτές τις έρευνες, παρέχουν ορισμένες ενδείξεις, που αξίζει να αναφερθούν και ακολουθούν παρακάτω.

- Για τις έρευνες που το δείγμα τους ήταν κυρίως φοιτητές, μπορούμε να αναφέρουμε ότι η ευημερία των ερευνώμενων είναι θετικά προσκείμενη με τις αξίες της επίτευξης και της φιλανθρωπίας και αρνητικά με τις: Ισχύς, Παγκοσμιότητα, Ασφάλεια, Παράδοση.
- Στις τρεις έρευνες που βασίζονταν σε δεδομένα από την ΕΚΕ (έχουν δεδομένα μέχρι τον 3^ο γύρο), αναφέρονται σε μεγαλύτερα δείγματα και απευθύνονται σε άτομα όλων των ηλικιών, διαπιστώνουμε τα εξής:
 - Θετική συσχέτιση των παρακάτω αξιών με ευημερία: Φιλανθρωπία, Παράδοση.
 - Αρνητική συσχέτιση των αξιών: Ασφάλεια, Ισχύς, επίτευξη, Ηδονισμός

Στην ίδια έρευνα, οι Schwarz και Sortheix (2018), αναφέρουν ως συμπέρασμα ότι η κατάταξη των αξιών σε υγιείς και μη, όπως και οι συσχετίσεις τους με την ευημερία, διαφέρουν λόγω των συνθηκών που επικρατούν στο περιβάλλον των ατόμων, θέμα που αναλύεται περισσότερο στην επόμενη παράγραφο.

2.1.3. Διαχρονική εξέλιξη αξιών- ρόλος του περιβάλλοντος

Ένα σημαντικό ζήτημα που επίσης έχει απασχολήσει τους ερευνητές, είναι αν οι αξίες αλλάζουν διαχρονικά, καθώς το περιβάλλον που ζουν οι άνθρωποι, είναι πολύ πιθανό να επηρεάσει τα άτομα, ώστε να μεταβάλλουν το βαθμό εκτίμησης που αποδίδουν σε αυτές. Αν και θεωρείται ότι οι αξίες είναι σχετικά σταθερές (Bardi κ.α., 2014; Dobewall και Aavik, 2016), είναι πιθανόν δυσμενέστερες οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές συνθήκες να οδηγούν τα άτομα σε αξίες περισσότερο υλιστικές, ή σε αυτές που προσφέρουν μεγαλύτερη ασφάλεια, κλπ. Όπως έχει αναφερθεί από τους (Inglehart και Baker, 2000; Schwarz κ.α., 2000), κοινωνικές και πολιτιστικές αξίες μπορεί να αλλάξουν λόγω ιστορικών, οικολογικών, οικονομικών, θεσμικών και πολιτιστικών γεγονότων ή καταστάσεων, και έτσι δυσμενείς συνθήκες ζωής, οδηγούν τα άτομα να είναι πιο υλιστικά, και να είναι θετικά προσκείμενα σε περισσότερη εξουσία και ασφάλεια. Αντιθέτως, ευνοϊκές συνθήκες ζωής και

περισσότερη ευημερία, οδηγούν τα άτομα να δίνουν μεγαλύτερη σημασία στην αυτό-έκφραση (Inglehart και Baker, 2000; Maslow 1943).

Οι αξίες είναι βέβαια πιθανό να διαφοροποιηθούν λόγω του περιβάλλοντος, αλλά δεν αλλάζουν άμεσα και έντονα, όταν πραγματοποιείται μια αλλαγή (Tormos κ.α., 2017; Sortheix κ.α., 2017). Εκτός του ότι οι αλλαγές στις αξίες γίνονται συνήθως με αργό ρυθμό, προκαλούνται μόνο εξαιτίας πολύ σημαντικών αλλαγών στις συνθήκες ζωής των ανθρώπων (Schwarz και Sortheix, 2018). Έχει επίσης αναφερθεί ότι οποιεσδήποτε μετατοπίσεις στις αξίες, είναι προσωρινές και αυτές επανέρχονται στην αρχική τους κατάσταση μετά την εξάλειψη του γεγονότος που οδήγησε στην αλλαγή τους (Lonnqvist, κ.α., 2013; Verkasalo κ.α., 2006). Αν βεβαίως το νέο γεγονός εξακολουθεί να ισχύει, τότε και η μετατόπιση των αξιών συνεχίζει να υπάρχει (Bardi και Goodwin, 2011).

Οι προαναφερόμενες αλλαγές στις αξίες, εκτός από το ότι δε γίνονται άμεσα και απαιτούν κάποιο χρόνο, έχει επιπλέον διαπιστωθεί ότι ακολουθούν ένα συγκεκριμένο μοτίβο που κινείται εντός της κυκλικής δομής των αξιών του Schwarz (Sortheix κ.α., 2017). Έτσι όταν αυξάνεται η σημασία που δίνεται σε μία συγκεκριμένη αξία, τότε θα υπάρχει μείωση της σημασίας που δίνεται στις αξίες που βρίσκονται στην αντίθετη κατεύθυνση (Bardi κ.α., 2009; Maio κ.α., 2009). Έχουν όμως αναφερθεί αλλαγές στο προαναφερθέν μοτίβο λόγω των παρακάτω περιστάσεων: τρομοκρατικής επίθεσης (Verkasalo κ.α., 2006), πολέμου (Daniel κ.α., 2013) και μετανάστευσης (Bardi κ.α., 2014; Rudnev, 2014; Lonnqvist κ.α., 2011). Ένα ακόμη σημαντικό γεγονός που μπορεί να μετατοπίσει τις αξίες, προς αυτές που προσφέρουν ασφάλεια και αυτές που ενθαρρύνουν τη συμμόρφωση με κανόνες, είναι η οικονομική κρίση και μία ανάλογη μετατόπιση αναφέρθηκε σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο (Austin, 2016). Μία ακόμη έρευνα (Sortheix κ.α., 2017) που πραγματοποιήθηκε στην Ευρώπη, αλλά σε άτομα ηλικίας 16-35, ανέφερε ότι οι αξίες που περιέχουν στοιχεία ασφάλειας, παράδοσης και συμμόρφωσης θεωρήθηκαν πιο σημαντικές, μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Επίσης, σε ανάλογες συνθήκες (οικονομικής κρίσης), αυξήθηκε και η σημασία που αποδίδεται στην αξία της φιλανθρωπίας. Στην ίδια έρευνα αντίστοιχα μειώθηκε η σημασία που δίνεται σε αξίες που εκφράζουν κίνητρα ανάπτυξης και εξέλιξης (ηδονισμός, αυτό-προσδιορισμός, παρώθηση). Σε έρευνα των Kasser κ.α. (2014) έχει καταγραφεί ότι η μείωση της προτίμησης υλιστικών αναγκών και αξιών, οδήγησε σε αύξηση της ΥΕ και

ισχύει και η αντίστροφη πορεία, δηλαδή η αύξηση των υλιστικών αναγκών οδηγεί σε μείωση της ΥΕ.

2.2. Ευημερία και Υποκειμενική Ευημερία

2.2.1. Ευημερία

Η ευημερία μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι μια δυναμική διαδικασία που προσδφέρει στους ανθρώπους μία αίσθηση για το πώς πηγαίνει η ζωή τους, μέσα από την αλληλεπίδραση μεταξύ των συνθηκών, των δραστηριοτήτων και ψυχολογικών πηγών ή αλλιώς του 'διανοητικού κεφαλαίου' (NEF, 2017). Στη φιλοσοφία ο όρος 'ευημερία' αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο η ζωή ενός ατόμου εκφράζει επιθυμίες, σκοπούς, και ανάγκες και πώς αυτά επηρεάζουν τις απόψεις του (Diener and Seligman, 2004). Στην οικονομική επιστήμη, ο όρος ευημερία χρησιμοποιείται για ένα ή παραπάνω κριτήρια αξιολόγησης που έχουν ως σκοπό να αξιολογήσουν την ποιότητα ζωής μιας ομάδας (Carorale et al., 2009).

Μάλιστα για να μπορεί να εκτιμηθεί η ευημερία μιας κοινωνίας, είναι πλέον σύνηθες να χρησιμοποιούνται αντικειμενικοί δείκτες, που ενσωματώνουν κυρίως οικονομικά και κοινωνικά στοιχεία και κριτήρια. Όμως στις περισσότερες αναπτυγμένες κοινωνίες, η βελτίωση σε τομείς, όπως παιδεία, υγεία και εισόδημα, δεν είχε ανάλογες επιδόσεις στην ευτυχία ή στην ικανοποίηση από τη ζωή. Μάλιστα σε αυτές τις χώρες, παρατηρούνται φαινόμενα περισσότερων διαζυγίων, καταθλίψεων και αυτοκτονιών (Heliwell 2007, Layard, 2005). Για τους παραπάνω λόγους, τα τελευταία χρόνια τονίζεται η ανάγκη για χρήση υποκειμενικών δεικτών ευημερίας, ώστε να διαμορφωθεί μια πληρέστερη εικόνα, η οποία μπορεί να συμβάλλει στην ερμηνεία της ασυμβατότητας ανάμεσα στη σχετική υλική ευμάρεια και στα ψηλά ποσοστά εκδήλωσης ατομικών και κοινωνικών προβλημάτων (Huppert et al., 2009). Η γνώση η οποία προκύπτει από την ενασχόληση με την ευημερία των ανθρώπων, πέρα από την ευημερία των αριθμών, οδήγησε σταδιακά στην ανάδειξη ενός επιστημονικού κλάδου που φέρει τον τίτλο 'Happiness studies' ή 'Happiness economics' (Graham, 2011).

Η έρευνα για την ευημερία χωρίζεται στη μέτρηση και αξιολόγηση της ΥΕ και της αντικειμενικής ευημερίας (ΑΕ). Η αντικειμενική προσέγγιση της ευημερίας (βλ. και Wolff and Zacharias, 2009) αξιολογεί την ευημερία χρησιμοποιώντας ποσοτικά

αντικειμενικά μέτρα ή ένα δείκτη όπως εισόδημα ή δαπάνες, ή ακόμη έναν πολυδιάστατο. Από την άλλη, η υποκειμενική προσέγγιση (παρουσιάζεται αναλυτικότερα στην επόμενη παράγραφο) προσανατολίζεται στο αίσθημα του ανθρώπου για τη ζωή του γενικά (βλ. και Diener, 1984) ή σε συγκεκριμένους τομείς της ζωής του/της, όπως σχετικούς με υγεία, εργασία, διασκέδαση, οικονομικής φύσης, σχετικά με το περιβάλλον κλπ. (βλ. και Cummins, 1996). Πρέπει να τονιστεί ότι στον κύκλο των οικονομικών επιστημόνων, η αντικειμενική προσέγγιση της ευημερίας ήταν κυρίαρχη για πολύ καιρό και μόνο την τελευταία δεκαετία η υποκειμενική προσέγγιση εμπλουτίστηκε με θεωρητικές και πρακτικές εργασίες και έρευνες (βλ. και Di Tella et al., 2001; Easterlin, 2003; Graham and Felton, 2006; Kenny, 2005; van Praag et al., 2003).

2.2.2. Υποκειμενική ευημερία

Η ΥΕ είναι μία πολυσήμαντη έννοια, η οποία αναφέρεται στις εκτιμήσεις των ανθρώπων για τη ζωή τους σε πολλές διαφορετικές εκφάνσεις της, εκτιμήσεις που είναι συναισθηματικές και γνωστικές (Deci και Ryan, 2001), όπου το :

- συναισθηματικό κομμάτι, είναι καλύτερα γνωστό ως ευτυχία και είναι μία εκτίμηση κατευθυνόμενη από συναισθήματα και emotions Diener (2000)
- γνωστικό κομμάτι, το οποίο αναφέρεται και ως ικανοποίηση από τη ζωή (Vittersø κ.α., 2005), που πληροφορεί για την εκτίμηση της ζωής ενός ατόμου και σε ποιο βαθμό έχει εξελιχθεί σύμφωνα με τις προσδοκίες του (δηλαδή το βαθμό ομοιότητας με την ιδανική ζωή όπως τη θεωρεί αυτός).

Αν οι παραπάνω έννοιες συνδυαστούν μαζί, σχηματίζουν την έννοια της ΥΕ, αν και προτείνεται να μελετώνται και ξεχωριστά (Carorale κ.α., 2007), καθώς όπως φαίνεται από τα προλεγόμενα, οι έννοιες της ικανοποίησης από τη ζωή και της ευτυχίας είναι συναφείς, αλλά δεν είναι ταυτόσημες. Είναι λοιπόν σαφές ότι η ΥΕ θεωρείται μία πολυδιάστατη έννοια (Diener κ.α. 1999; Ryan και Deci, 2000; Van Praag κ.α., 2003) που αντανάκλα την αξιολόγηση ποικίλων τομέων της ανθρώπινης ζωής, όπως της οικογένειας, της δουλειάς, των φίλων, της υγείας, της αυτό-εκτίμησης, της διασκέδασης, κλπ.

3. Μεθοδολογία

3.1. Στοιχεία για την ΕΚΕ

Όπως προαναφέρθηκε, η έρευνα που παρουσιάζεται στο παρόν άρθρο, έχει στηριχθεί σε δεδομένα της ΕΚΕ (η επίσημη ονομασία της, είναι European Social Survey), για αυτό θεωρήθηκε σκόπιμο να αναφερθούν μερικά στοιχεία για αυτήν. Η διεθνής αυτή έρευνα διεξάγεται κάθε δύο έτη σε ευρωπαϊκά κράτη και για πρώτη φορά (1^{ος} γύρος), διενεργήθηκε το έτος 2001. Βασικός της στόχος είναι να καταστεί μια έρευνα μακρόχρονης και διακρατικής σύγκρισης, η οποία να πληροί τα ψηλότερα μεθοδολογικά πρότυπα και να παρέχει πληροφορίες για αξίες, συμπεριφορές, στάσεις και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των πολιτών των ευρωπαϊκών κρατών (Jowell κ.α., 2007). Τα δεδομένα συλλέγονται διενεργώντας προσωπικές συνεντεύξεις σε νοικοκυριά (σε άτομα πάνω από 15 ετών), χρησιμοποιώντας τυχαία πιθανοτική δειγματοληψία.

Τα θέματα που έχουν καλυφθεί τουλάχιστον μία φορά από τότε που ξεκίνησε η ΕΚΕ συμπεριλαμβάνουν τα παρακάτω: ΜΜΕ και κοινωνική εμπιστοσύνη, Πολιτική, Υποκειμενική ευημερία, ανθρώπινες αξίες, μετανάστευση, δουλειά και ευημερία, προσωπική και κοινωνική ευημερία, αλλά και πολλά ακόμη.

Ο πιο πρόσφατος γύρος της έρευνας είναι ο 8^{ος}, όπου συμμετείχαν 23 χώρες (ESS, 2016)¹, ερευνήθηκαν 44.387 άτομα και η περίοδος διεξαγωγής των συνεντεύξεων ήταν από τον Απρίλιο του 2016 ως και το Μάιο του 2017.

3.2. Ερωτήσεις για την κλίμακα αξιών και την ΥΕ στην ΕΚΕ

Ο Schwarz για να αξιολογήσει τις αξίες έχει δημιουργήσει ένα ερωτηματολόγιο 40 ερωτήσεων, το οποίο ονομάζεται “Ερωτηματολόγιο αποτύπωσης των αξιών” (Portrait Values Questionnaire) και στην ΕΚΕ εφαρμόζεται μία εκδοχή του, η οποία περιέχει 21 ερωτήσεις.

Οι ερωτήσεις για την κλίμακα αξιών ήταν διατυπωμένες ως εξής στην ΕΚΕ².

¹ Διαθέσιμα δεδομένα της 2^{ης} έκδοσης αυτού του γύρου στις 30/05/2018

“Παρακάτω κάνουμε περιγραφές για κάποιους ανθρώπους. Ακούγοντας κάθε περιγραφή, σας παρακαλώ να μου πείτε πόσο σας μοιάζει ή όχι το άτομο που αναφέρεται στην κάθε περιγραφή.”

Οι πιθανές απαντήσεις ήταν: “1:Μου μοιάζει πάρα πολύ, 2: Μου μοιάζει, 3:Μου μοιάζει κάπως, 4:Μου μοιάζει λίγο , 5: Δε μου μοιάζει, 6:Δε μου μοιάζει καθόλου”

Οι 21 ερωτήσεις, ο τύπος αξιών και ο πυλώνας που αυτές ανήκουν, ακολουθούν στον Πίνακα 1.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Οι 21 ερωτήσεις για τις αξίες, οι τύποι τους και ο πυλώνας που ανήκουν

Αξίες	Τύποι αξιών	Πυλώνες
1.Είναι σημαντικό για αυτόν να έχει καινούργιες ιδέες και να είναι δημιουργικός. Του αρέσει να κάνει πράγματα με τον δικό του πρωτότυπο τρόπο.	Αυτοπροσδιορισμός	Τάση για αλλαγή
2.Είναι σημαντικό για αυτόν να είναι πλούσιος. Θέλει να έχει πολλά χρήματα και ακριβά πράγματα.	Ισχύς-Δύναμη	Εγωκεντρισμός
3.Πιστεύει ότι είναι σημαντικό, όλοι οι άνθρωποι στον κόσμο να αντιμετωπίζονται ισότιμα. Πιστεύει ότι όλοι θα πρέπει να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες στη ζωή.	Παγκοσμιότητα	Υπέρβαση του Εγώ
4.Είναι σημαντικό γι’ αυτόν να δείχνει τις ικανότητές του. Θέλει ο κόσμος να θαυμάζει αυτό που κάνει.	Επίδοση-επίτευξη στόχων	Εγωκεντρισμός
5.Είναι σημαντικό γι’ αυτόν να ζει σε ένα ασφαλές περιβάλλον. Αποφεύγει οτιδήποτε θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την ασφάλειά του.	Ασφάλεια	Συντήρηση
6.Του αρέσουν οι εκπλήξεις και θέλει να κάνει πάντα καινούργια πράγματα. Πιστεύει ότι είναι σημαντικό για τη ζωή του να κάνει πολλά διαφορετικά πράγματα.	Παρώθηση-Διέγερση	Τάση για αλλαγή
7.Πιστεύει ότι οι άνθρωποι θα πρέπει να κάνουν αυτό που τους λένε. Πιστεύει ότι οι άνθρωποι πρέπει πάντα να τηρούν τους κανόνες, ακόμα και όταν κανείς δεν επιβλέπει την τήρησή τους.	Συμμόρφωση	Συντήρηση
8.Είναι σημαντικό γι’ αυτόν να ακούει ανθρώπους με διαφορετικές απόψεις από τις δικές του. Ακόμα και όταν διαφωνεί μαζί τους θέλει να κατανοεί τις απόψεις τους.	Παγκοσμιότητα	Υπέρβαση του εγώ
9.Είναι σημαντικό για αυτόν να είναι ταπεινός και μετριοφρων. Προσπαθεί να μην τραβάει την προσοχή.	Παράδοση	Συντήρηση
10.Είναι σημαντικό γι’ αυτόν να περνάει καλά. Του αρέσει να καλομαθαίνει τον εαυτό του.	Ηδονή	Τάση για αλλαγή

¹ διαθέσιμα δεδομένα της 2ης έκδοσης αυτού του γύρου στις 30/05/2018

² ακολουθεί το κείμενο από τον 5^ο γύρο που συμπεριλάμβανε και την Ελλάδα, οπότε οι ερωτήσεις ήταν μεταφρασμένες

11. Είναι σημαντικό γι' αυτόν να παίρνει τις δικές του αποφάσεις για ό,τι κάνει. Θέλει να είναι ελεύθερος και να μην χρειάζεται να εξαρτάται από τους άλλους.	Αυτοπροσδιορισμός	Τάση για αλλαγή
12. Είναι σημαντικό γι' αυτόν να βοηθά τους ανθρώπους γύρω του. Θέλει να φροντίζει για το καλό τους.	Φιλανθρωπία-καλοσύνη	Υπέρβαση του Εγώ
13. Είναι σημαντικό γι' αυτόν να είναι πολύ επιτυχημένος. Ελπίζει ότι ο κόσμος θα αναγνωρίσει τα επιτεύγματά του.	Επίδοση	Εγωκεντρισμός
14. Είναι σημαντικό γι' αυτόν, η κυβέρνηση να μπορεί να εγγυηθεί την ασφάλειά του απέναντι σε κάθε είδους απειλή. Θέλει το κράτος να είναι ισχυρό για να μπορεί να προστατεύει τους πολίτες του.	Ασφάλεια	Συντήρηση
15. Αναζητεί την περιπέτεια και του αρέσει να είναι ριψοκίνδυνος. Θέλει η ζωή του να είναι συναρπαστική.	Παρώθηση	Τάση για αλλαγή
16. Είναι σημαντικό γι' αυτόν να συμπεριφέρεται πάντα σωστά. Θέλει να αποφεύγει να κάνει οτιδήποτε για το οποίο οι άνθρωποι θα έλεγαν ότι είναι λάθος.	Συμμόρφωση	Συντήρηση
17. Είναι σημαντικό γι' αυτόν να τον σέβονται οι άλλοι. Θέλει οι άλλοι να κάνουν αυτό που τους λέει.	Ισχύς	Εγωκεντρισμός
18. Είναι σημαντικό γι' αυτόν να είναι πιστός στους φίλους του. Θέλει να αφοσιώνεται στους ανθρώπους που βρίσκονται κοντά του.	Φιλανθρωπία	Υπέρβαση του Εγώ
19. Πιστεύει ακράδαντα ότι οι άνθρωποι πρέπει να φροντίζουν τη φύση. Η φροντίδα για το περιβάλλον είναι κάτι σημαντικό γι' αυτόν.	Παγκοσμιότητα	Υπέρβαση του Εγώ
20. Η παράδοση είναι κάτι σημαντικό γι' αυτόν. Προσπαθεί να κρατάει τα ήθη και τα έθιμα, που του μετέδωσαν η θρησκεία του και η οικογένειά του.	Παράδοση	Συντήρηση
21. Αναζητάει πάντα το κέφι και τη διασκέδαση. Είναι σημαντικό γι' αυτόν να κάνει πράγματα που τον ευχαριστούν.	Ηδονή	Τάση για αλλαγή

Υπάρχουν δύο ερωτήσεις στην ΕΚΕ, σχετικά με την ΥΕ, οι οποίες μαζί έχουν αναγνωριστεί ως μία χωριστή διάσταση της υποκειμενικής ευημερίας, και έχει αναφερθεί (ESS, 2015a) ως αξιολογική ευημερία [evaluative wellbeing]. Ακολουθούν οι ερωτήσεις όπως διατυπώνονται στην έρευνα.

- “Κάνοντας μια γενική εκτίμηση, πόσο ικανοποιημένος/η είστε γενικά με τη ζωή σας σήμερα;” Παρακαλώ απαντήστε χρησιμοποιώντας αυτή την κάρτα, όπου 0 σημαίνει απόλυτα δυσαρεστημένος/η και 10 σημαίνει εξαιρετικά ικανοποιημένος/η
- “Σε γενικές γραμμές, πόσο ευτυχισμένος/η θα λέγατε ότι είστε;”

Παρακαλώ απαντήστε χρησιμοποιώντας αυτή την κάρτα, όπου 0 σημαίνει απόλυτα δυστυχισμένος/η και 10 σημαίνει εξαιρετικά ευτυχισμένος/η.

3.3. Ερευνητικές υποθέσεις

Πρόθεσή μας ήταν να εξετάσουμε το επίπεδο της ΥΕ, καθώς και τις αξίες των ευρωπαϊών πολιτών, όπως αποτυπώνονται στον τελευταίο γύρο της έρευνας, αλλά και τη διαχρονική εξέλιξή τους. Επίσης ενδιαφερόμαστε για τη συσχέτιση των παραπάνω μεταβλητών. Συνεπώς οι ερευνητικές μας προτάσεις, θα μπορούσαν να διατυπωθούν ως εξής:

- Ποιες αξίες θεωρούνται οι σημαντικότερες στην πρόσφατη έρευνα της ΕΚΕ;
- Ποια είναι η διαχρονική εξέλιξη των αξιών (έτη 2008-2016);
- Ποια είναι η διαχρονική εξέλιξη της ΕΧ και της ΙΖ (έτη 2008-2016);
- Ποια είναι η σχέση μεταξύ των αξιών και την υποκειμενικής ευημερίας;

Για τη διαχρονική εξέλιξη των μεταβλητών (ΥΕ και αξιών), χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα από τον 4^ο γύρο της έρευνας (έτος διενέργειας έρευνας 2008) ως και τον πιο πρόσφατο 8^ο γύρο (έτος διενέργειας 2016), του οποία τα δεδομένα δημοσιεύτηκαν και είναι διαθέσιμα από το έτος 2018.

4. Αποτελέσματα

4.1. Οι πιο σημαντικές αξίες

Ακολουθούν στον Πίνακα 2, περιγραφικά στατιστικά των 21 ερωτήσεων για τις αξίες που υπήρχαν στην ΕΚΕ, καθώς και οι μέσοι όροι (μ.ο.) από τους προηγούμενες γύρους της έρευνας. Οι απαντήσεις ήταν σε εξαβάθμια κλίμακα, οπότε όταν ένα άτομο απαντάει με "1", η αξία αυτή το εκφράζει περισσότερο και ισχύει το αντίθετο όταν είναι κοντά στο "6". Η διάμεσος αυτής της κλίμακας είναι το 3,5.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Περιγραφικά στατιστικά των ερωτήσεων για τις αξίες

Αρ. Ερωτ.	Αξίες ³ “Είναι σημαντικό γι’ αυτόν:”	Μ.ο. (2016) Γύρος 8	Τυπ.απ όκλιση	2014 Γύρος 7	2012 Γύρος 6	2010 Γύρος 5	2008 Γύρος 4
1	Να έχει καινούργιες ιδέες και να είναι δημιουργικός.	2,58	1,253	2,54	2,57	2,60	2,60
2	Να είναι πλούσιος.	4,08	1,342	4,12	3,90	3,91	3,86
3	Όλοι οι άνθρωποι στον κόσμο να αντιμετωπίζονται ισότιμα.	2,18	1,082	2,03	2,03	2,04	2,10
4	Να δείχνει τις ικανότητές του.	3,21	1,396	3,21	2,97	3,05	3,01
5	Να ζει σε ένα ασφαλές περιβάλλον.	2,38	1,227	2,33	2,23	2,25	2,27
6	Του αρέσουν οι εκπλήξεις και θέλει να κάνει πάντα καινούργια πράγματα.	2,99	1,353	2,98	2,91	2,99	2,96
7	Πιστεύει ότι οι άνθρωποι θα πρέπει να κάνουν αυτό που τους λένε.	3,24	1,398	3,17	3,06	3,08	3,00
8	Να ακούει ανθρώπους με διαφορετικές απόψεις από τις δικές του.	2,39	1,081	2,35	2,40	2,43	2,39
9	Να είναι ταπεινός και μετριοφρων.	2,66	1,225	2,67	2,64	2,74	2,74
10	Να περνάει καλά.	2,90	1,328	2,83	2,94	2,97	2,95
11	Να παίρνει τις δικές του αποφάσεις για ό,τι κάνει.	2,19	1,100	2,16	2,17	2,23	2,23
12	Να βοηθά τους ανθρώπους γύρω του.	2,20	1,008	2,15	2,16	2,18	2,22
13	Να είναι πολύ επιτυχημένος.	3,16	1,370	3,15	2,96	3,05	3,01
14	Η κυβέρνηση να μπορεί να εγγυηθεί την ασφάλειά του απέναντι σε κάθε είδους απειλή.	2,35	1,196	2,29	2,18	2,23	2,27
15	Αναζητεί την περιπέτεια και του αρέσει να είναι ριψοκίνδυνος.	3,83	1,447	3,86	3,80	3,86	3,87
16	Να συμπεριφέρεται πάντα σωστά.	2,73	1,249	2,64	2,57	2,57	2,58
17	Να τον σέβονται οι άλλοι.	3,17	1,368	3,17	3,02	3,03	3,06
18	Να είναι πιστός στους φίλους του.	1,96	,948	1,88	1,91	1,94	1,98
19	Πιστεύει ακράδαντα ότι οι άνθρωποι πρέπει να φροντίζουν τη φύση.	2,18	1,050	2,09	2,10	2,14	2,14
20	Η παράδοση είναι κάτι σημαντικό γι’ αυτόν.	2,77	1,363	2,77	2,63	2,62	2,61
21	Αναζητάει πάντα το κέφι και τη διασκέδαση.	2,98	1,329	2,98	3,01	3,06	3,09

³ εδώ αναφέρονται πιο συνοπτικά σε σχέση με τον Πίνακα 1.

Ο μέσος όρος των απαντήσεων, ήταν χαμηλότερος από 3,5 σχεδόν σε όλες τις ερωτήσεις, εκτός από την αξία του να είσαι πλούσιος, και της αναζήτησης περιπέτειας και συναρπαστικής ζωής. Αυτό σημαίνει ότι τα άτομα του δείγματος, θεωρούν σχεδόν όλες τις αξίες σημαντικές, εκτός από τις δύο προαναφερόμενες. Πιο συγκεκριμένα:

- Οι αξίες που δε θεωρήθηκαν τόσο σημαντικές ήταν: το να είσαι πλούσιος (Ερώτημα 2), να αναζητείς περιπέτεια (Ερώτημα 15) και να ακολουθείς κανόνες (Ερώτημα 7).
- Οι αξίες που θεωρήθηκαν πιο σημαντικές: οι άνθρωποι να μεταχειρίζονται ισότιμα (Ερώτημα 3), να είσαι πιστός σε φίλους και κοντινούς (Ερώτημα 18), οι άνθρωποι να φροντίζουν τη φύση (Ερώτημα 19).

Παρατηρήθηκε επίσης ότι η τυπική απόκλιση στις ερευνώμενες αξίες, ήταν μικρότερη στην αξία να βοηθάς και να νοιάζεσαι για άλλους ανθρώπους (Ερώτημα 12) και στο να είσαι πιστός σε φίλους και κοντινούς ανθρώπους (Ερώτημα 18). Η τυπική απόκλιση διαπιστώθηκε ότι ήταν μεγαλύτερη στο να ακολουθείς κανόνες (Ερώτημα 7) και στο να αναζητείς περιπέτεια (Ερώτημα 15).

4.2. Διαχρονική εξέλιξη των αξιών από το 2008 ως και το 2016

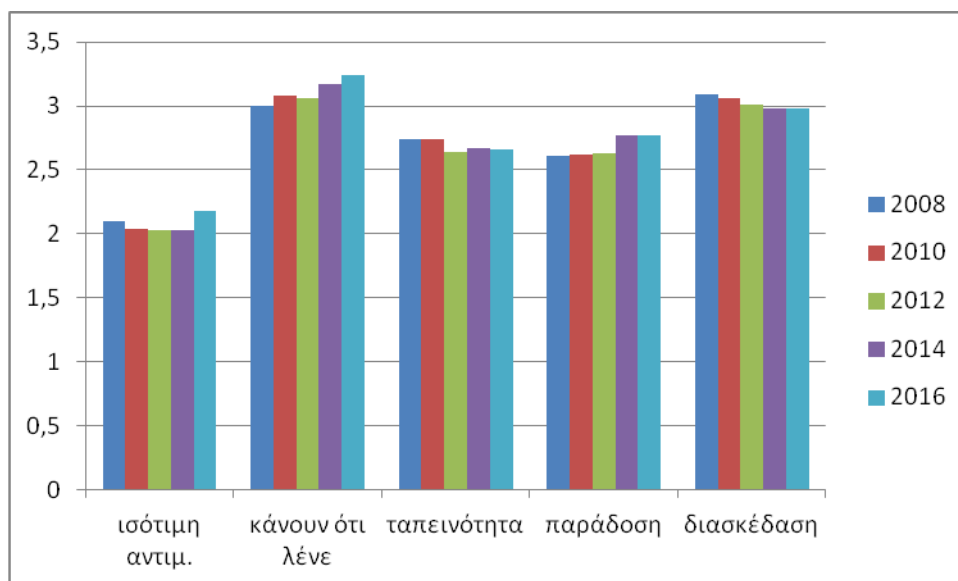
Παρατηρούμε ότι όταν συγκρίνουμε τους μέσους όρους της τελευταίας έρευνας του έτους 2016, με αυτούς του 2008, υπάρχει άνοδος των μ.ο. σχεδόν σε όλες τις αξίες (σε 13 από τις 21), επομένως η σημασία που αποδίδεται στις περισσότερες αξίες έχει μειωθεί.

Οι αξίες που βελτίωσαν λίγο την εικόνα τους ήταν, η αναζήτηση διασκέδασης (Ερώτημα 21) και η ταπεινότητα (Ερώτημα 9).

Αντιθέτως οι αξίες στις οποίες παρατηρήθηκε η μεγαλύτερη μείωση ήταν η πίστη στην ίση μεταχείριση των ανθρώπων (Ερώτημα 3), το να ακολουθούν κανόνες (Ερώτημα 7), να είναι επιτυχημένοι (Ερώτημα 13) και η παράδοση (Ερώτημα 20). Οι διαφορές στις παραπάνω ερωτήσεις απεικονίζονται στο Σχήμα 2 που ακολουθεί.

ΣΧΗΜΑ 2

Διαχρονικές μεταβολές πέντε ερωτήσεων

4.3 ΥΕ και διαχρονική εξέλιξη

Ακολουθούν στον Πίνακα 3, οι μέσοι όροι της ΙΖ και της ΕΧ, στους 5 γύρους της ΕΚΕ που ερευνώνται. Είναι εμφανής η ανοδική πορεία (έχει ξεκινήσει από τον 5^ο γύρο) και στις δύο μεταβλητές, αν και φαίνεται ότι στον τελευταίο γύρο, ανακόπηκε σε κάποιο βαθμό. Μάλιστα η ΙΖ φαίνεται να έχει μεγαλύτερη αύξηση σε σχέση με την ΕΧ και ο μέσος όρος της φαίνεται να πλησιάζει αυτόν της ΕΧ.

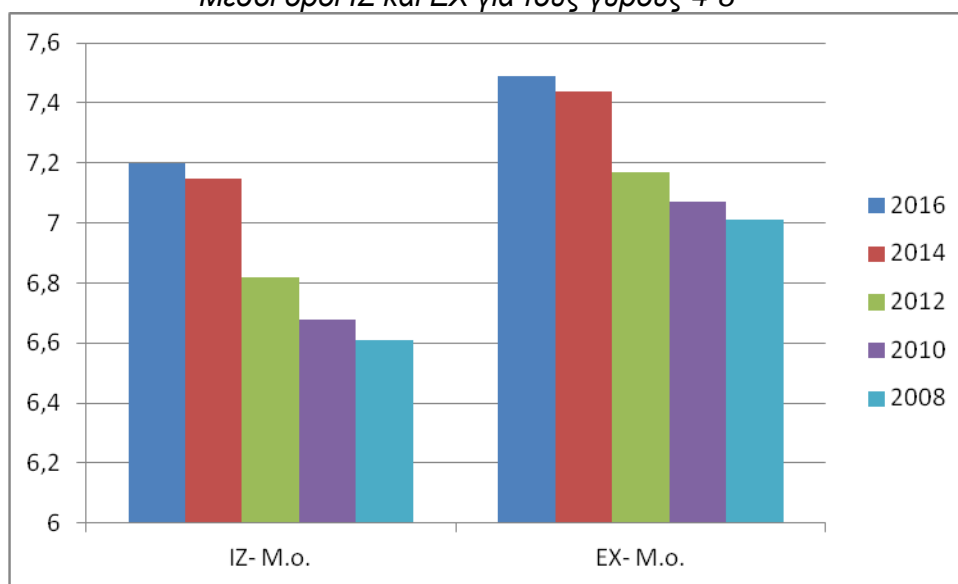
ΠΙΝΑΚΑΣ 3
Διαχρονική πορεία ΙΖ και ΕΧ

Έτος-έκδοση	ΙΖ		ΕΧ	
	Μ.ο.	Μεταβολή %*	Μ.ο.	Μεταβολή %*
2016-8 ^{ος} γύρος	7,20	+0,72	7,49	+0,66
2014- 7 ^{ος} γύρος	7,15	+4,83	7,44	+3,79
2012- 6 ^{ος} γύρος	6,82	+1,97	7,17	+1,43
2010- 5 ^{ος} γύρος	6,68	+1,08	7,07	+0,77
2008- 4 ^{ος} γύρος	6,61	-3,04	7,01	-2,72

* Μεταβολή σε σχέση με την αμέσως προηγούμενη περίοδο

Τα παραπάνω απεικονίζονται και στο Σχήμα 3 που ακολουθεί.

ΣΧΗΜΑ 3
Μέσοι όροι IZ και EX για τους γύρους 4-8

4.4. Διαφορά των δύο στοιχείων της υποκειμενικής ευημερίας

Έχει ήδη αναφερθεί ότι τα στοιχεία της υποκειμενικής ευημερίας: IZ και EX είναι σωστότερο να ερευνώνται χωριστά, καθώς, παρόλο που είναι αρκετά σχετικές μεταξύ τους, είναι διαφορετικές έννοιες. Το γεγονός ότι πρόκειται για δύο διαφορετικές έννοιες, έχει αναφερθεί ESS (2015b), μετά και από παραγοντική ανάλυση που πραγματοποιήθηκε. Πράγματι σε όλους τους παραπάνω γύρους της έρευνας, τα δύο αυτά στοιχεία έχουν ψηλό συντελεστή συσχέτισης Spearman, με τιμές γύρω στο 0,700, αλλά επίσης οι διαφορές των μέσων όρων τους ήταν στατιστικά σημαντικές σε όλους τους γύρους που εξετάστηκαν (4^{ος} – 8^{ος}). Οι ίδιες διαπιστώσεις έχουν αναφερθεί στην έρευνα των (Clark και Senik, 2011), αλλά και στην ESS (2015b), όπου παρατηρήθηκε υψηλή συσχέτιση μεταξύ τους.

4.5. Συσχετίσεις μεταβλητών (YE και 10 τύπων αξιών)

Σε αυτό το στάδιο της ανάλυσης που εξετάζονται οι συσχετίσεις μεταξύ των τύπων αξιών και της υποκειμενικής ευημερίας, υπολογίστηκε ο μ.ο. για κάθε έναν από τους δέκα τύπους αξιών και τις είκοσι μία ερωτήσεις που συμπεριλαμβάνουν, όπως αναφέρθηκαν στον Πίνακα 1. Υπολογίστηκαν οι συσχετίσεις μεταξύ των 10 τύπων αξιών και των ερωτήσεων YE, IZ, EX και καταγράφονται στον Πίνακα 4.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4
Συσχετίσεις των δέκα τύπων αξιών με την ΙΖ, την ΕΧ και την ΥΕ

		ΙΖ	ΕΧ	ΥΕ
Παράδοση	Spearman's	,002	-,024	-,011*
	Sig. (2-tailed)	,633	,000	,011
Παγκοσμιότητα	Spearman's	-,102**	-,141**	-,134**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000
Συμμόρφωση	Spearman's	-,028**	-,035**	-,034**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000
Φιλανθρωπία	Spearman's	-,171**	-,205**	-,203**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000
Αυτοπροσδιορισμός	Spearman's	-,131**	-,151**	-,153**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000
Παρώθηση	Spearman's	-,092**	-,101**	-,105**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000
Ηδονή	Spearman's	-,150**	-,162**	-,170**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000
Επίτευξη	Spearman's	-,024**	-,030**	-,030**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000
Δύναμη	Spearman's	,031**	,044**	,041**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000
Ασφάλεια	Spearman's	,021**	-,008**	,008
	Sig. (2-tailed)	,000	,095	,091

* σημαντικός συντελεστής σε 0,05 επίπεδο σημαντικότητας.

** σημαντικός συντελεστής σε 0,01 επίπεδο σημαντικότητας.

Οι δύο μεταβλητές της υποκειμενικής ευημερίας (ΙΖ και ΕΧ) εμφάνισαν ορισμένες σημαντικά στατιστικά συσχετίσεις με τους δέκα τύπους αξιών. Πάντως οι περισσότερες συσχετίσεις των τύπων αξιών με ΙΖ και ΕΧ, είχαν αρνητικό συντελεστή και οι μόνες με θετικό ήταν η Ασφάλεια και η Ισχύς, οι οποίες σύμφωνα με τη θεωρία είναι μη-υγιείς αξίες. Σχετικά μεγάλο αρνητικό συντελεστή είχαν η φιλανθρωπία, ο ηδονισμός και ο αυτό-προσδιορισμός.

Το παραπάνω συμπέρασμα έρχεται σε αντίθεση με προηγούμενη κατάταξη σε υγιείς και μη αξίες και πρακτικά σημαίνει ότι η ανασφάλεια που υπάρχει στο περιβάλλον (οικονομικό, κοινωνικό κλπ), είναι πιθανόν να οδηγεί τα άτομα στην επιλογή πιο ασφαλών αξιών.

Στον παραπάνω Πίνακα 4, καταγράφεται επίσης η συσχέτιση της ΥΕ με τους τύπους των αξιών. Έτσι διαπιστώνεται ότι οι οκτώ από τις δέκα αξίες έχουν αρνητική συσχέτιση με την υποκειμενική ευημερία και μάλιστα όλες με στατιστικά σημαντικό συντελεστή συσχέτισης. Οι δύο αξίες που έχουν θετική συσχέτιση με την ΥΕ, είναι η ισχύς και η ασφάλεια, αλλά όχι με σημαντικό συντελεστή συσχέτισης.

5. Συμπεράσματα

Εξετάζοντας τη σημασία που αποδίδεται στις αξίες, όπως αυτή καταγράφηκε στις 21 ερωτήσεις της ΕΚΕ, διακρίνουμε μια μικρή μείωση στη σημαντικότητα που αποδίδεται, σχεδόν στις περισσότερες αξίες, ειδικά αν συγκρίνουμε τα δεδομένα της τελευταίας έρευνας, με αυτή του 2008. Αξίες που είχαν την αντίθετη κατεύθυνση, δηλαδή βελτιώθηκαν αρκετά, ήταν η ταπεινότητα και η αναζήτηση διασκέδασης. Τελικά διαπιστώνεται ότι πράγματι υπάρχει αργή αλλαγή και διαχρονική σταθερότητα στις αξίες, καθώς όλες οι προαναφερόμενες μετατοπίσεις δεν ήταν μεγάλης κλίμακας.

Γενικά διαπιστώθηκε ότι οι κάτοικοι των ευρωπαϊκών χωρών που συμμετείχαν στην ΕΚΕ, θεωρούν τις περισσότερες αξίες σημαντικές, εκτός από αυτή την αξία, που θεωρεί ότι είναι καλό να είναι πλούσιος και αυτή που τον ωθεί να αναζητεί την περιπέτεια. Μάλιστα οι ίδιες αξίες δε θεωρήθηκαν σημαντικές και σε προηγούμενες εκδόσεις της έρευνας. Η αξία η οποία θεωρήθηκε λίγο πιο σημαντική σε σχέση με προηγούμενες χρονικές περιόδους, ήταν η αναζήτηση της διασκέδασης, η οποία πλέον εκτιμάται περισσότερο. Από την άλλη μεριά, δηλαδή σχετικά με τις αξίες που προτιμήθηκαν περισσότερο, επίσης δεν παρατηρούνται μεγάλες ανακατατάξεις και έτσι η πίστη στους φίλους, ότι όλοι οι άνθρωποι πρέπει να αντιμετωπίζονται ισότιμα και ότι πρέπει να φροντίζουμε τη φύση, παρέμειναν οι πιο σημαντικές, αν και σε όλες παρατηρείται μια μείωση σε σχέση με το έτος 2008. Έχει επίσης αναφερθεί στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Sortheix κ.α. (2017) σε νέους Ευρωπαίους πολίτες, ότι αυτοί λόγω της κρίσης στράφηκαν σε αξίες που δίνουν έμφαση στην αυτοπροστασία. Επιπλέον οι Schwarz και Sortheix (2018) ανέφεραν ότι οι πολίτες στράφηκαν σε αξίες συμμόρφωσης και παράδοσης, κάτι που είχε αναφερθεί και στην έρευνα του Davidon (2008), εξετάζοντας τη διαφορά στις αξίες από τον 1^ο στον 2^ο γύρο της ESS.

Σχετικά με την ΥΕ, παρατηρούμε ότι έχει αυξηθεί αρκετά (μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση παρατηρήθηκε από το 2012 στο 2014) σε όλο το διάστημα που ερευνάται. Ξεκινώντας από το 2008, που είχαμε μείωση σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, έχουμε αύξηση στους μ.ο. κάθε γύρου και της ΙΖ και της ΕΧ. Παρατηρείται επίσης ότι ιδιαίτερα η ΙΖ, έχει λίγο μεγαλύτερη αύξηση και πλέον οι μ.ο. της, έχουν πλησιάσει την ΕΧ. Αυτό σημαίνει ότι η ευτυχία έχει φτάσει σε σχετικά ψηλό επίπεδο και δυσκολεύει όλο και περισσότερο η αξιολόγησή της με μεγαλύτερους βαθμούς στην κλίμακα.

Το θέμα της συσχέτισης της ΥΕ με τους τύπους των αξιών, που επίσης διερευνήθηκε, κατέδειξε ότι θετική συσχέτιση υπήρχε μόνο στους τύπους της ασφάλειας και της δύναμης. Επίσης όταν μελετήθηκε χωριστά η ΙΖ, διαπιστώθηκε ότι υπήρχαν τρεις θετικές συσχετίσεις; εκτός από τις παραπάνω υπήρχε μια μικρή θετική συσχέτιση και στην παράδοση. Δηλαδή διαπιστώθηκε ότι η ΙΖ συσχετίζεται θετικά με περισσότερες αξίες, που προσφέρουν ασφάλεια και δύναμη, που όπως προαναφέρθηκε είναι πιθανόν αυτό να συμβαίνει λόγω της ανασφάλειας που επικρατεί σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, σε όλο τον κόσμο. Κάτι ανάλογο έχει αναφερθεί σε έρευνα των Tormos κ.α. (2017), όπου από το 1^ο κύμα της ΕΚΕ ως το 6^ο, παρατηρήθηκε ότι οι πυλώνες της “Υπέρβασης του Εγώ” και της “Τάσης για αλλαγή”, θεωρήθηκαν λιγότερο σημαντικές. Δηλαδή τα συμπεράσματα που προκύπτουν, συγκλίνουν στο ότι η αρχική θεώρηση για αξίες υγιείς και μη, ανάλογα με το αν σχετίζονται θετικά ή αρνητικά με την ευημερία, μπορεί να αλλάξει λόγω του περιβάλλοντος. Το ίδιο συμπέρασμα έχει αναφερθεί και στην έρευνα των Schwarz και Sortheix (2018), όπου επίσης αναφέρεται ότι η έννοια “περιβάλλον” μπορεί να συμπεριλάβει τομείς, όπως οικογένεια, φίλοι, γειτονιά, κοινωνία, άλλους δημογραφικούς παράγοντες, κλπ.

Περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Η έρευνα που αφορά τις αξίες και τη διαχρονική τους εξέλιξη, έχει την ιδιαιτερότητα ότι, οι αλλαγές που γίνονται στο περιβάλλον των ατόμων, δεν επηρεάζουν άμεσα τις αξίες και η αλλαγή δεν είναι εύκολο να αναγνωρισθεί. Επίσης οικονομικές και κοινωνικές ανακατατάξεις που συμβαίνουν, ίσως δεν πλήττουν όλες τις χώρες το ίδιο. Οπότε θα μπορούσε να ερευνηθεί κάθε χώρα χωριστά, γιατί είναι πιθανό να αντιμετωπίζει διαφορετικό περιβάλλον από τις άλλες.

Βιβλιογραφία

- Allport, G.W., Vernon, P.E., & Lindzey G., (1951). Study of values: A scale for measuring the dominant interests in personality. Manual of directions, Houghton-Mifflin Company.
- Austin, A. (2016). Practical reason in hard times: The effects of economic crisis on the kinds of lives people in the UK have reason to value. *Journal of Human Development and Capabilities*, 17 (2), 225–244.
- Bardi, A., Buchanan, K. E., Goodwin, R., Slabu, L., & Robinson, M. (2014). Value stability and change during self-chosen life transitions: Self-selection versus socialization effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 106, 131-147.
- Bardi, A., & Goodwin, R. (2011). The dual route to value change: Individual processes and cultural moderators. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42, 271-287.
- Bardi, A., Lee, J. A., Hofmann-Towfigh, N., & Soutar, G. (2009). The structure of intraindividual value change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(5), 913– 929.
- Bilsky, W., & Schwartz, S.H. (1994). Values and personality. *European Journal of Personality*, 8, 163-181.
- Caporale G.M., Georgellis Y., Tsitsianis N., & Yin Y.P., (2007). "Income and Happiness across Europe: Do Reference Values Matter?," CESifo Working Paper Series 2146, CESifo Group Munich.
- Caporale, G.M., Georgellis, Y., Tsitsianis, N. and Yin, YP. (2009) 'Income and happiness across Europe: do reference values matter?'. *Journal of Economic Psychology*, 30 (1). pp. 42 - 51. ISSN: 0167-4870.
- Caprara G.V., Barbaranelli C., Steca P., Malone P.S., (2006). Teachers' self-efficacy beliefs as determinants of job satisfaction and students' academic achievement: A study at the school level, *Journal of School Psychology* 44(6):473-490.
- Clark, A.E., and Senik, C. (2011). "Will GDP Growth Increase Happiness in Developing Countries?" In R. Peccoud (Ed.), *Measure For Measure: How Well Do We Measure Development?* Paris: AFD Publications.
- Cummins, R. A. (1996). The domains of life satisfaction: an attempt to order satisfaction relationship. *Social Indicators Research*, Vol.38, pp.303–332.
- Daniel, E., Fortuna, K., Thrun, S. K., Cioban, S., & Knafo, A. (2013). Brief report: Early adolescents' value development at war time. *Journal of Adolescence*, 36(4), 651-655.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1995). Human autonomy: The basis for true self-esteem. In M. Kernis (Ed.), *Efficacy, agency, and self-esteem* (pp. 31–49). New York: Plenum.

- Deci EL, Ryan RM, Gagné M, Leone DR, Usunov J, Kornazheva BP. (2001). Need satisfaction, motivation, and well-being in the work organizations of a former Eastern Bloc country: a cross-cultural study of selfdetermination. *Personality and Social Psychology Bulletin*, Volume: 27 issue: 8, page(s): 930-942.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, Vol.95, pp.542–575.
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55(1), 34–43.
- Diener, E., and Seligman, M. E. P. (2004). Beyond money: Toward an economy of well-being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5, 1–31.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276–302.,
- Di Tella, R., MacCulloch, R.J., & Oswald, A.J. (2001). Preferences over inflation and unemployment: Evidence from surveys of happiness. *American Economic Review*, 91, 335- 341.
- Dobewall, H., & Aavik, T. (2016). Rank-order consistency and profile stability of self- and informant-reports of personal values in comparison to personality traits. *Journal of Individual Differences*, 37, 40-48.
- Easterlin, R. A. (2003). Happiness of women and men in later life: Nature, determinants, and prospects. In M. J. Sirgy, D. Rahtz, & A. C. Samli (Eds.), *Advances in quality-of-life theory and research* (pp. 13–26). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- European Social Survey (2015a), *Europeans' Personal and Social Wellbeing: Topline Results from Round 6 of the European Social Survey*. London: ESS ERIC.
- European Social Survey (2015b), *Measuring and Reporting on Europeans' Wellbeing: Findings from the European Social Survey*. London: ESS ERIC.
- European Social Survey (2016): *ESS8- 2018 Documentation Report*. Edition 2.0. Bergen, European Social Survey Data Archive, NSD - Norwegian Centre for Research Data for ESS ERIC.
- Fontaine, J., & Schwartz, S. H. (1996). Universality and bias in the structure of psychological questionnaire data. Paper presented at the XIII Congress of the International Association of Cross-Cultural Psychology, Montreal, Canada.
- Graham, A (2011). 'Strengthening young people's social and emotional wellbeing', Centre for Children and Young People: Background Briefing Series, no. 7.
- Graham, C., & Felton, A. (2006). Inequality and happiness: insights from Latin America. *Journal of Economic Inequality*, 4, pp:107–122.

- Grube, J.W., Wallack, L., (1994). Television beer advertising and drinking knowledge, beliefs, and intentions among school children. *American Journal of Public Health* 84:254–259.
- Heider, F. (1958). *The Psychology of Interpersonal Relations*. New York: Wiley.
- Helliwell, J.F. (2007). Well-being and Social Capital: Does Suicide Pose a Puzzle?, *Social Indicators Research*, 81, 455-496.
- Huppert F., Marks N., Clark A., Siegrist J., Stutzer A., Vitterso J., (2009). "Measuring well-being across Europe: description of the ESS well-being module and preliminary findings", *Social Indicators Research*, Vol.91, No3, pp.301-315.
- Hutcheon, P.D. (1972). "Value theory: Toward conceptual clarification", *The British Journal of Sociology*, Vol. 23 (June 1972).
- Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 19-51.
- Jensen, J. P. & Bergin, A. E. (1988). "Mental Health Values of Professional Therapists: a National Interdisciplinary Survey." *Professional Psychology: Research and Practice*, 19, (1988): 290-297.
- Jowell, R., Roberts, C., Fitzgerald, R., & Eva, G. (2007). *Measuring attitudes cross-nationally: Lessons from the European Social Survey*. SAGE.
- Kasser, T., Rosenblum, K. L., Sameroff, A. J., Deci, E.L.,Hawks, S. (2014). Changes in materialism, changes in psychological well-being: Evidence from three longitudinal studies and an intervention experiment. *Motivation and Emotion*, 38, 1-22.
- Kenny, C. (2005). Does development make you happy? Subjective well-being and economic growth in developing Countries. *Social Indicators Research*, Vol:73, pp:199–219.
- Kluckhohn, C. K., (1951). Values and value orientations in the theory of action. In T. Parsons and E. A. Shils (Eds.), *Toward a general theory of action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Layard, R. (2005). *Happiness: lessons from a new science*. London: Penguin books.
- Lönnqvist, J. E., Jasinskaja-Lahti, I., & Verkasalo, M. (2011). Personal values before and after migration: A longitudinal case study on value change in Ingrian–Finnish migrants. *Social Psychological and Personality Science*, 2(6) 584–591.
- Lönnqvist, J.-E., Jasinskaja-Lahti, I., & Verkasalo, M. (2013). Rebound effect in personal values: Ingrian Finnish migrants' values two years after migration. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44, 1122- 1126.
- Maio, G. R., Pakizeh, A., Cheung, W. Y., & Rees, K. J. (2009). Changing, priming, and acting on values: effects via motivational relations in a circular model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(4), 699–715.

- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological review*, 50(4), 370–396.
- NEF, (2017), <http://www.nationalaccountsofwellbeing.org/learn/what-is-well-being.html>, προσπελάστηκε στις 08/07/18.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. Glencoe, Il. : Free Press.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free press.
- Romanyuk, L., Shevchenko T., Surkov P., (2016). Values' becoming as criterions of personal well-being: The cross-cultural 3rd ESS conference, 13-15 July, 2016, Lausanne.
- Rudnev, M. (2014). Value adaptation among Intra-European migrants: Role of country of birth and country of residence. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45, 1626-1642.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Sagiv, L., & Schwartz, S. H. (1995). Value priorities and readiness for out-group social contact. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, No. 1: 437-448.
- Sagiv, L., & Schwartz, S. H. (2000). Value priorities and subjective well-being: Direct relations and congruity effects. *European Journal of Social Psychology*, 30, 177-198.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25) (pp. 1-65). New York: Academic Press.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the content and structure of values? *Journal of Social Issues*, 50, 19-45.
- Schwartz, S. (1999). A theory of cultural values and some implications for work. *Applied Psychology: An International Review*, 48, No.1: 23-41.
- Schwartz, S. H. (2005). Basic human values: Their content and structure across countries. In A. Tamayo & J. B. Porto (Eds.), *Valores e comportamento nas organizações* [Values and behavior in organizations] pp. 21-55. Petrópolis, Brazil: Vozes.
- Schwartz, S. H., & Bardi, A. (2001). Value Hierarchies across Cultures: Taking a Similarities Perspective. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 32, 268-290.
- Schwartz, S. H., Bardi, A., & Bianchi, G. (2000). Value adaptation to the imposition and collapse of Communist regimes in Eastern Europe. In S. A. Renshon & J. Duckitt (Eds.), *Political Psychology: Cultural and Cross Cultural Perspectives* (pp.217–237). London, Macmillan.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W., (1987). "Toward a universal psychological structure of human values." *Journal of Personality and Social Psychology* 53 (1987): 550-562.

- Schwartz, S. H. & Sagiv, L., (2000). "Value Priorities and Subjective Well-Being: Direct Relations and Congruity Effects." *European Journal of Social Psychology*, Eur. J. Soc. Psychol. 30, (2000): 177-198.
- Schwartz, S. H., & Sortheix, F. M. (2018). Values and subjective well-being. In E. Diener, S. Oishi, & L. Tay (Eds.), *Handbook of well-being*. Salt Lake City, UT: DEF Publishers. DOI:nobascholar.com.
- Sortheix, F.M., Parker, P.D., Lechner, C.M., Schwartz, S.H., (2017). Changes in Young Europeans' Values During the Global Financial Crisis, *Social Psychological and Personality Science*, published online: October 3, 2017, <https://doi.org/10.1177/1948550617732610>.
- Staub E., 1979, *Positive social behavior and morality*, Vol. 2. Socialization and development. Academic Press.
- Tormos, R., Vauclair, C. M., & Dobewall, H. (2017). Does Contextual Change Affect Basic Human Values? A Dynamic Comparative Multilevel Analysis Across 32 European Countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 0022022117692675.
- Van Praag, B. M. S., Frijters, P., & Ferrer-i-Carbonel, A. (2003). The anatomy of subjective well-being. *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol: 51, pp: 29–49.
- Veroff J., Reuman D., Feld S., (1984). Motives in American women and men across the life span, *Developmental Psychology* 20(6),pp.:1142-1158.
- Verkasalo, M., Goodwin, R., & Bezmenova, I. (2006). Values following a major terrorist incident: Finnish adolescent and student values before and after September 11, 2001. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(1), 144-160.
- Vittersø, J., Diener, R., & Diener, E. (2005). The divergent meanings of life satisfaction: Item response modeling of the satisfaction with life scale in Greenland and Norway. *Social Indicators Research*, Vol. 74, Iss:2, pp:327–348.
- Weeks, W.A., and Kahle L.R., (1990). Social values and salespeople's effort: Entrepreneurial versus routine selling, *Journal of Business Research*, vol. 20, issue 2, pp.183-190.
- Wolff, E. N., & Zacharias, A. (2009). Household wealth and the measurement of economic well-being in the United States. *Journal of Economic Inequality*, Vol. 7, pp.83–115.